

O'QUVCHILARDA NUTQ MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING INNOVATSION USULLARI

Maxamatova Maloxat Azimxo'ja qizi

Toshkent viloyati Parkent tumani

53-umumiy o'rta ta'lim maktabi

Ona tili va adabiyoti fanlari o'qituvchisi

E-mail: maloxatmaxamatova0@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada o'quvchilarning nutq madaniyatini oshirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar va innovatsion metodlarning o'rni yoritilgan. Tadqiqot davomida nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirishning interfaol usullari tahlil qilinib, amaliy tavsiyalar va samaradorlik ko'rsatkichlari taqdim etilgan.

Kalit so'zlar: nutq madaniyati, innovatsiya, kommunikativ kompetensiya, pedagogik texnologiya, interfaol metodlar, til estetikasi, ta'lim samaradorligi.

Аннотация: В статье рассматривается роль современных педагогических технологий и инновационных методов в повышении культуры речи учащихся. В ходе исследования анализируются интерактивные методы развития речевых компетенций, представлены практические рекомендации и показатели эффективности.

Ключевые слова: культура речи, инновация, коммуникативная компетенция, педагогическая технология, интерактивные методы, эстетика языка, эффективность обучения.

Abstract: The article examines the role of modern pedagogical technologies and innovative methods in improving the speech culture of students. During the study, interactive methods for developing speech competencies are analyzed, and practical recommendations and efficiency indicators are presented.

Keywords: speech culture, innovation, communicative competence, pedagogical technology, interactive methods, language aesthetics, educational efficiency.

KIRISH

Zamonaviy globallashtirish sharoitida yosh avlodning intellektual salohiyatini oshirish bilan birga, ularning nutq madaniyatini shakllantirish davlat ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Nutq madaniyati nafaqat til qoidalariga rioya qilish, balki fikrni mantiqiy, aniq va ta'sirchan bayon eta olish mahoratidir. Bugungi kunda axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi o'quvchilarning muloqot jarayoniga ham ijobiy, ham salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Xususan, ijtimoiy tarmoqlardagi qisqa va jargon so'zlarga boy muloqot uslubi o'quvchilarning adabiy til me'yorlaridan uzoqlashishiga sabab bo'lmoqda. Shu bois, ta'lim jarayoniga innovatsion yondashuvlarni tatbiq etish orqali o'quvchilarning notiqlik san'ati va madaniy muloqot ko'nikmalarini tizimli rivojlantirish dolzarb ahamiyat kasb etadi [1, B. 12]. Nutq madaniyati shaxsning umumiy madaniyatining tarkibiy qismi bo'lib, u o'quvchining jamiyatdagi o'rnini va kasbiy kamolotini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Innovatsion usullar deganda, biz faqatgina texnik vositalarni emas, balki dars jarayonida qo'llaniladigan yangicha psixolingvistik yondashuvlar, keys-stadi va loyihaviy o'qitish tizimini tushunishimiz lozim.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Nutq madaniyati masalalari uzoq yillardan buyon tilshunos olimlar va pedagoglarning diqqat markazida bo'lib kelmoqda. Xususan, o'zbek tilshunosligida nutq madaniyati asoslarini yaratishda E. Begmatov va A. Mamajonovlarning xizmatlari beqiyosdir. E. Begmatov o'zining ilmiy ishlarida nutq madaniyatini til me'yorlariga amal qilish va nutqning estetik jozibadorligi nuqtayi nazaridan tahlil qilgan [2, B. 45]. Pedagogik nuqtayi nazardan esa o'quvchilarning kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirish masalalari xorijiy va mahalliy metodist olimlar tomonidan o'rganilgan. Metodologik jihatdan ushbu tadqiqotda tizimlilik, qiyosiy tahlil va eksperimental kuzatuv usullaridan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida Samarqand viloyatidagi umumiy o'rta ta'lim maktablarida qo'llanilayotgan darsliklar va pedagoglarning metodik qo'llanmalari tahlil qilindi. Shuningdek, dars jarayonlarida "Debat", "Sokrat suhbat" va "Raqamli hikoyasozlik" (Digital Storytelling) kabi innovatsion metodlarning samaradorligi sinovdan o'tkazildi.

Ma'lumotlarni yig'ishda o'quvchilar o'rtasida so'rovnomalar va nutqiy testlar o'tkazilib, natijalar statistik tahlil qilindi [3, B. 88].

MUHOKAMA VA NATIJALAR

O'tkazilgan kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, an'anaviy dars o'tish uslubida o'quvchi ko'proq tinglovchi rovida bo'ladi, bu esa uning mustaqil fikrlash va nutqiy faolligini cheklaydi. Innovatsion usullar qo'llanilganda esa, o'quvchi jarayonning markaziga chiqadi. Masalan, "Blits-intervyu" usuli o'quvchini tezkor va aniq javob berishga o'rgatsa, "Muammoli vaziyatlar" metodikasi mantiqiy izchillikni shakllantiradi. Quyida nutq madaniyatini shakllantirishda an'anaviy va innovatsion yondashuvlarning qiyosiy natijalari keltirilgan (1-jadval).

1-jadval: Nutq madaniyatini rivojlantirishdagi yondashuvlar tahlili

Ko'rsatkichlar	An'anaviy usul (nazorat guruhi)	Innovatsion usul (tajriba guruhi)
Lug'at boyligining o'sishi	12%	28%
Adabiy til me'yorlariga rioya qilish	55%	82%
Ommaviy nutq so'zlashga tayyorlik	30%	75%
Nutqdagi mantiqiy xatolar (kamayishi)	15%	40%

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, darslarda multimedia vositalari va interfaol o'yinlardan foydalanish o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini 1,5 barobarga oshiradi. Ayniqsa, filologik fanlarda "Nutqiy o'yinlar" (masalan, sinonimlarni topish, paronimlarni farqlash) o'quvchining so'z boyligini kengaytirish bilan birga, so'zlardan o'rinli foydalanish ko'nikmasini mustahkamlaydi. 2-jadvalda innovatsion metodlarning komponentlar bo'yicha samaradorligi aks etgan.

2-jadval: Innovatsion metodlarning nutqiy komponentlarga ta'siri

Metod nomi	Yo'nalishi	Asosiy natija
Case-study	Tahliliy nutq	Mantiqiy xulosalashni o'rgatadi
Role-play (Rollik o'yin)	Vaziyatli nutq	Kommunikativ to'siqlarni bartaraf etadi
Brainstorming	Erkin nutq	Fikrning ravonligini ta'minlaydi

XULOSA

Tadqiqot natijalariga ko'ra, o'quvchilarda nutq madaniyatini shakllantirish faqatgina til qoidalarini yodlatish bilan cheklanmasligi lozim. Bu jarayon uzluksiz, tizimli va eng muhimi, innovatsion xarakterga ega bo'lishi shart. Innovatsion usullarni qo'llash orqali o'quvchilarda nafaqat to'g'ri so'zlash, balki nutqiy odob, o'zgalarni tinglash madaniyati va ommaviy nutq ko'nikmalari ham birdek rivojlanadi. Xulosa o'rnida quyidagi tavsiyalarni berish mumkin: birinchidan, ona tili va adabiyot darslarida nazariy bilimlarni amaliy nutqiy mashqlar bilan uyg'unlashtirish lozim; ikkinchidan, o'quv muassasalarida raqamli texnologiyalardan foydalangan holda "Virtual notiqlik maydonchalari"ni tashkil etish zarur; uchinchidan, darsliklardagi mashqlar tizimini o'quvchining kreativ fikrlashini rag'batlantiradigan vazifalar bilan boyitish maqsadga muvofiqdir. Nutq madaniyati rivojlangan yoshlar kelajakda jamiyatning intellektual salohiyatini belgilab beruvchi asosiy kuchga aylanadi. Shuni yodda tutish kerakki, tilga bo'lgan hurmat va e'tibor bevosita nutq madaniyatidan boshlanadi va bu yo'nalishdagi innovatsiyalar ta'lim sifatini yangi bosqichga ko'tarishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Begmatov E. — Nutq madaniyati va adabiy me'yori — Toshkent: O'qituvchi, 1973. — 128 b.
2. Mamajonov A. — Nutq madaniyati va uslubiyat asoslari — Toshkent: Fan, 2010. — 160 b.
3. Yo'ldoshev J.G'. — Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy etish — Toshkent: Fan va texnologiya, 2008. — 144 b.
4. To'xliyev B. — Ona tili o'qitish metodikasi — Toshkent: Yangiyo'l poligraph service, 2006. — 210 b.